

ЦИФРЛЫҚ САУДАНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Интернет алғаш пайда болған кезде оны бөлісуге болатын ақпарат ретінде қарастырды. Оның дамуымен цифрлық активтер, яғни интернет-мүлік пайда болды. Ақылды келісімшарттар жасалды - бұл адамның қатысуынсыз транзакциялар жасауға мүмкіндік беретін технология. Лаптев В.А. еңбектерінің негізінде біз интернетті дамытудың келесі кезеңі оған жасанды интеллект енгізу болатынын көреміз.

Телекоммуникациялық жүйелерді дамыту нарықтағы бейімделу өзгерістерінсіз өтпейді. Осыған байланысты сауда және азаматтық айналымның мүлдем жаңа объектілері - цифрлық активтер пайда болды. Олар тек интернеттің арқасында бар. Бұл активтерді құқықтың толыққанды объектілері ретінде анықтау - бұл қазіргі интернет онсыз өмір сүре алмайтын қажеттілік. Бұл банктерді, төлем жүйелерін және басқа делдалдарды айналып өтіп, мәмілелер жасауға мүмкіндік береді.

Активтердің жаңа түрі заңды негізсіз өмір сүре алмайды. Сандық активтерді құқық иелері басқарады және бұл тізбекте интернет-провайдерлерді есептемегенде делдалдар жоқ. Цифрлық активпен қандай да бір әрекет жасау үшін құқық иесінің келісімі қажет.

Цифрлық активтер көбейіп, олардың құны тұрақты түрде өсіп келе жатқандықтан, біз болашақта интернет кеңістігін мемлекет бақылауы керек екенін көреміз. Бұл ХХІ ғасырдағы нарықтың барлық қатысушыларының мүдделері мен құқықтарын қорғауға мүмкіндік береді. Осы тақырыпты қорытындылай келе, бүгінгі таңда цифрлық экономикада қолданылатын технологиялар жақын арада егжей-тегжейлі құқықтық баға алуы керек деп айту керек. [1]

Цифрлық технологиялар саласындағы прогреске байланысты әртүрлі авторлар анықтаған "цифрлық экономика" терминінің бірқатар ұқсас және қарама-қайшы түсіндірмелері бар: ақпараттық-компьютерлік, желілік және мобильді технологиялардан автоматтандырудың, роботтандырудың және "үлкен деректердің" жаңа технологияларына көшу. Цифрлық экономика ретінде түсіндіріледі:

- экономикалық белсенділіктің екі түрі; бірінші түрі-ақпараттық-желілік ресурстарға статикалық ақпаратты жүктеу сияқты негізгі тапсырмаларды орындауды білдіреді; коммуникацияға қатысты екінші түрі интернеттің арқасында қол жетімді болған әрекеттерді қамтиды;

- Интернет желісіндегі компьютерлік және коммуникациялық технологиялардың конвергенциясы және электрондық сауданың дамуын және ұйымдық құрылымдағы ауқымды өзгерістерді ынталандыратын ақпарат пен технологиялардың пайда болуы;

- үлкен көлемдегі деректерді жинақтайтын және құндылығын арттыратын ашық стандарттар мен платформаларға негізделген интернет экономикасы;

- инновациялық өндірістік технологияларды игеру негізінде еңбек өнімділігін бұрын-соңды болмаған ұлғайту арқылы экономикалық өсудің неғұрлым тұрақты модельдеріне көшуді қамтамасыз ететін Төртінші өнеркәсіптік революция;

- заманауи цифрлық технологиялар мен цифрлық деректерді пайдалануға негізделген экономикалық қызмет;

- нарықтық бизнес-модельдер түбегейлі өзгеріске ұшырайтын экономикалық модель, қосымша құнды қалыптастыру моделі, барлық деңгейдегі делдалдардың мәні азаяды;

- АКТ (ақпараттық-компьютерлік технологиялар) негізінде өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну (көбею процесі) бойынша экономикалық қатынастардың модельдік көрінісі;

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қамтамасыз етілетін экономикалық қызметтің, коммерциялық транзакциялардың және кәсіби өзара іс-қимылдың дүниежүзілік желісі.

Цифрлық экономиканың формасы мен мазмұнын өзгерту туралы егжей – тегжейлі зерттеу жұмысында келтірілген Р.ков, Хикс Р., цифрлық экономиканы үш деңгейлі жүйе ретінде көрсетті-цифрлық сектор, цифрлық экономика, цифрлық экономика.

Маңыздысы, цифрлық экономика дегеніміз-цифрлық түрде ұсынылған деректер негізгі фактор болып табылатын қызмет. Бұдан басқа, цифрлық экономикаға қызмет көрсетудің, технологияның, өндірістің және т.б. тиімділігін арттыруға әкелетін деректердің үлкен көлемін талдау бойынша жұмыс кіреді. [2]

Бір жағынан, телекоммуникациялық жүйелердің дамуы еңбек тиімділігін едәуір арттырады.

Олар жаңаны үйренуге, ескісін қайта қарауға, есептеулер жүргізуге және тағы басқаларға кең мүмкіндіктер ашады. Екінші жағынан, цифрлық экономиканың пайда болуы теріс салдарсыз өте алмайды.

Сонымен, ұйымдардың штаттық құрамы қысқара бастауы мүмкін. Компания (мемлекет сияқты) не жұмыс орнын жоғалтады, не өз қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша міндеттеме алады. Сондай-ақ, цифрлық экономикаға қажетті жаңа мамандар-бұл білім беру мекемелеріне жоғары жүктеме. Оларға өндірістік процестердегі осы өзгерістерді пайдалана отырып, үздіксіз өзгеріп отыратын цифрлық экономикаға бейімделе алатын мамандарды даярлау қажет.

Л. А. Чалдаеваның пікірі бойынша, жаңа мүмкіндіктердің пайда болуы бірқатар мамандардың толық талап етілмеуіне әкеледі - оларды даярлау мүмкін болатын ең төменгі деңгейге дейін қысқарады немесе мүлдем тоқтайды. Бұл әлеуметтік шиеленістің өсуіне әкелуі мүмкін.

Цифрлық экономиканың жұмыс орындарына әсері туралы мәселені қорытындылай келе, білім берудің барлық деңгейлерінде міндеттер қою қажеттілігін атап өту қажет. Бізге бүкіл жүйені өзгерту және мектепте де, жоғары немесе кәсіптік білім беруде де цифрлық экономика саласындағы негізгі құзыреттерді пысықтау қажет.

Жаңа сын - қатерлерге дайын мамандарды даярлау-бұл мемлекеттің цифрлық экономикаға бейімделуінің аз ғана бөлігі. Кәсіпкерлер мен жалпы азаматтық қоғамның бұған қаншалықты дайын екендігін бағалау қажет. Қазіргі мемлекетке "цифрлық теңсіздікті" жою, сондай-ақ кәсіпкерлерге бизнесті жүргізудің жаңа тәсілдерінің толық қолжетімділігін қамтамасыз ету өте маңызды.

В.А. Лаптев пен А. В. Лаптеваның пікірі бойынша, мемлекеттің басым міндеті - жаңа ортада қазақстандық кәсіпкерлікті ашу. Олар проблематиканың аумақтан тыс екендігіне назар аударады, сондықтан мәселені шет елдердің мысалында қарастыруға болады. "Жалаңаш" қарыз алу мүмкін виманиестігіне назар аудару керек: Қазақстанның аралас экономикасының бірқатар ерекшеліктерін ескеру қажет.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, Цифрлық экономика әлемдегі де, Қазақстандағы да экономикалық жағдайды түбегейлі өзгертеді деген қорытынды жасауға болады. Ғылым, менеджмент және технологиямен өзара әрекеттесетін басқа салалар да осындай әсер етеді. Бірақ басты өзгеріс-адам. Денисенко и. А., адам басқаша болады және бұл қоғамдық стандарттар мен еңбек қатынастарына түбегейлі әсер етеді. [3]

Соңғы жылдары Қазақстан әлемдік аренада өзінің халықаралық бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға және дамыған елдер үшін лайықты сауда серіктесі болуға ұмтылатын елдегі цифрландыруды дамытуға қаржы және адами ресурстардың жеткілікті үлкен көлемін инвестициялауда. Алайда, Қазақстан экономиканың басым секторларын инновациялық дамытуда әлі де артта қалып отыр, бұл оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Мысалы, Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) деректеріне сәйкес, Қазақстан "инновациялық мүмкіндіктер" тұрғысынан 87-ші және Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының индексіде 74-ші орында. 2018 жылы Халықаралық телекоммуникация Одағының жаһандық киберқауіпсіздік индексі тұрғысынан елдің жағдайы жақсарды. Халықаралық электрбайланыс одағының есебіне сәйкес, Қазақстан 2018/2019 жылдары жаһандық киберқауіпсіздік индексіде 40-шы орынға ие болып, өткен жылғы рейтингпен салыстырғанда 42-ші орынға көтерілді (82-ші орын). Қазақстан "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын енгізуде. Бұл бастаманы ел Үкіметі ұсынды. Бағдарлама төрт негізгі бағытта жүзеге асырылуы тиіс. Біріншіден, цифрлық инфрақұрылымды дамытуға қолдау көрсететін "Цифрлық Жібек жолын" құру бойынша. Екіншіден, бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін Бизнестің және басқа секторлардың хабардарлығын арттыру саласында. Үшіншіден, жетілдірілген электрондық және мобильді үкіметтік жүйелердің көмегімен цифрлық үкіметті құру бойынша. Бұл үкіметті ашық әрі ашық етуге тиіс. Мемлекеттік қызметтерді көрсетуге көп көңіл бөлінеді. Төртіншіден, бағдарлама пайда болатын жаңа тенденциялар мен сын-қатерлерге сезімтал қоғам құруға мүмкіндік беруге бағытталған; бұл ретте цифрлық экономика үшін қажетті дағдылар дамиды, демек, қоғамның барлық деңгейлерінде цифрлық сауаттылық пен оқыту артады.

Қазақстанда әлемнің дамыған елдерінің осы көрсеткішінен цифрлық технологияларды дамытудың артта қалуы есебінен "цифрлық алшақтық" деп аталатын өсім байқалады. ДЭФ бағалауы бойынша әлемнің 25 мемлекеті ғана төртінші индустриялық революцияға дайын, оның негізі болып табылады сандық технологиялар. Бұл елдер қазірдің өзінде жаһандық өндірістің қосылған құнының 75% құрайды. Осы көшбасшы елдердің әрқайсысының өзіндік бәсекелестік артықшылықтары бар. Жапония күрделі өндірістерге, АҚШ — қуатты нарыққа ие, Қытай

кәсіпорындардың үлкен ауқымымен, Германия — жоғары деңгейлі мамандармен және инновациялардың жылдамдығымен, Корея — технологиялардың дамуына үлкен үлес қосумен, ал Сингапур — ашықтық пен инвестицияларға қол жетімділікпен ерекшеленеді. [4]

Төртінші индустриялық революция шеңберінде цифрлық эволюция бағытын дұрыс болжау жолымен Қазақстанның ұлттық мүдделерге сәйкес дамуы үшін мүмкіндіктер жасау үшін мемлекет пен қоғамның күш-жігерін біріктіру қажет. Қазақстанға цифрландыру мәселелеріне өзінің тартылуын арттыру және жаһандық өндірістік процестерді дамыту барысында оның экономикасын неғұрлым тартымды ететін бірегей мүмкіндіктерді дамыту өте маңызды. Елдің болашаққа дайындығы өндіріс ауқымы мен құрылымымен, сондай-ақ трансформация процесін жеделдетуге қабілетті күшті қозғаушы күштермен анықталады.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша ауыл шаруашылығы министрлігі "АӨК субсидиялаудың бірыңғай мемлекеттік ақпараттық жүйесін" (бұдан әрі - ЕГИСЖ) әзірлеуде. ЕГИСС негізгі функционалы субсидия алушылардың тізілімін автоматты режимде қалыптастыру, олардың ЭҚЖЖ бойынша ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер санатына сәйкестігін тексеру, субсидия алушылардың қарсы міндеттемелерін тіркеу және олардың орындалу дәрежесін, субсидия алу кезектілігін және қанағаттандырылмаған өтінімдерді Күту парағын бағалау болады, - деп жазды Әлихан Смайылов депутаттық сауалға берген жауабында.

Цифрлық эволюция бойынша 90 ірі экономика рейтингінде Қазақстан цифрландырудың даму қарқыны бойынша 20-шы орынды иеленді. Ел цифрлық әл-ауқатты одан әрі дамыту үшін неғұрлым перспективалы елдер тобына кірді. Сондай-ақ, 2021 жылғы цифрлық дағдылар деңгейі бойынша 134 елдің рейтингінде Қазақстан 43-ші орынды иеленді. Бұл елдегі қолданыстағы цифрлық технологиялардың сенімділігі, тұрақтылығы мен жеделдігінің жеткілікті жоғары көрсеткіштерін көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Ахунбаев А. Индустрия 4.0 — гарант конкурентоспособности ГМК Казахстана. Горно-металлургическая промышленность. 2017;12(114):48-50.
2. Тулеубекова А. Токаев о цифровизации: если будем забалтывать проблемы, мы просто отстанем. 24.01.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5004191-tokaev-o-tsifrovizatsii-esli-budem.html> (дата обращения 14.05.2020).
3. Баймухамедов М. Ф., Баймухамедов Г. С., Аймурзинов М. С. Технологическая модернизация экономики страны на основе реализации государственной программы «Цифровой Казахстан». Аграрный вестник Урала. 2019;2(181):42-45.
4. Сапаралиева К. С. Современное состояние цифровой экономики в рамках развития предпринимательства в Республике Казахстан. Научные стремления. 2018. 24:143-145

Исина Н.А., 2 курс (КарУ им. Академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ БЕЗРАБОТИЦЫ В КАЗАХСТАНЕ

Проблема безработицы в современном мире имеет глобальное значение. Ведь каждым годом объем нетрудоустроенных лиц становится только выше. При этом в борьбе за гендерное равенство особое значение имеет безработица среди женщин. Очевидно, что не все работодатели охотно принимают в свой штат женщин. Согласно статистическим данным, численность безработных представительниц женского увеличивается с 2019 и на 2022 год составляет 5,7% в то время как безработных мужчин 4,1%, причем показатель снижается, начиная с 2017 года (Рисунок 1). При этом в городах, где чаще всего задействован именно умственный труд, значительно выше уровень безработицы, нежели в селах, где больше труд физический.